

BENKE LÁSZLÓ

Varga Domokos feltámadása *

Kedves és igazán szeretett Szentmiklósiak!

Varga Domokos hazatérésének, sőt feltámadásának ünnepére gyűltünk itt össze, hogy felemelvén fejünket és szívünket, boldogan lássuk és érezzük, milyen otthonosan, milyen magától értetődően ragyog az ő neve szülővárosában, az Általános Művelődési Központ homlokán is. Igen, a Kunszentmiklóson 83 éve született és három éve, 2002. május 12-én Budapesten meghalt író feltámadásának, hazatérésének örömnépe ez a nap. Ma, 2005. október 7-én, Varga Domokos születésének évfordulója alkalmából Önök, kunszentmiklósiak, ország-világ előtt nyilvánvalóvá teszik, hogy visszafogadják, nevét jól látható, emberi magasságba felírják, főként pedig szívükbe-lelkükbe zárják, mint édes fiukat, aki – ahogy 1999-ben, díszpolgárrá avatásakor ő maga fogalmazott – „szőröstül-bőröstül, a szíve csücskétől a kisujja körméig” szentmiklósi volt és marad immár mindörökké, amíg csak lesznek szentmiklósiak, amíg csak lesznek magyarok e földkerekségen.

Köszönjük, hogy a magyarságnak Önök nem egyszerűen nagy írókat adtak Varga Domokos személyében, hanem olyan *fontos írókat*, akinek szellemére, magatartására, tisztaságára, erkölcsi nagyságára, írói-szülői példájára a mi régóta bajban lévő, de élni, hinni és felemelkedni akaró nemzetünk igen-igen rászorult. Hiszen gondoljunk csak bele az író műveinek szellemét forrásként tápláló, többé-kevésbé ma már közismertnek mondható tényekbe: Vargha Tamásnak, Varga Domokos édesapjának, a Budapestről Kunszentmiklóstra került lelkipásztornak öt testvére volt, édesanyjának, Magay Máriának pedig négy. Varga Domokosék Kunszentmiklóson heten voltak testvérek. Az írónak és feleségének, Stolte Magdolnának szintén hét gyereke született, s legalább két tucat unokájuk van. Mégsem vitás Berzsenyi igaza, hogy nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat. Csakhogy az ő esetükben a szabadság és a lélek nemessége lényegében egyensúlyban áll. Akkor is, ha az ősökre nézünk – akár a Szász-famíliára, akár a Vargha-ágra gondolunk –, meg akkor is, ha az utódokra, Varga Domokosék hét gyerekének felnevelésére, kitanítottságára, emberi minőségére tekintünk. Az apai és anyai ág családfája sok-sok hajszálgöyökéren szívta éltető nedveit a Kárpát-medence talajából a Dunántúlon ugyanúgy, mint Erdélyben, s e régi és nagy család története sok-sok szálon fonódott össze a magyar történelemmel. Ezért mondom: testben és lélekben egyaránt ismét nagy lehetne a magyar, ha legalább bizonyos részében, legalább értelmiségi körökben követni tudná a nagycsaládos Varga Domokosék példáját.

Nekem, Varga Domokos válogatott művei kiadójának, az egyszemélyes Hét Krajcár

* Elhangzott Kunszentmiklóson, ahol az Általános Művelődési Központot Varga Domokosról, a város szülőttéréről nevezték el.

Kiadó vezetőjének és segédmunkásának itt az a dolgom, hogy a magyar élet és e nagy család egy-két lényeges összefüggésének megállapítása után rámutassak előbb az író legfontosabb értékére, sokszínű, tiszta, pontos, hajlékony magyar nyelvére.

De mit mond anyanyelvéről, a bölcsőről ő maga? Azt, hogy „...tizennyolc éves koromig, míg egyetemre nem kerültem, naponta zengett a fülemben Szentmiklós népének a nyelve. Anyai nagyapám, Magay Sándor még ő-vel beszélt, azzal a hagyományos kiejtéssel, amit így szoktak idézni, egy kicsit csufondárosan: „Ögyé könyeret möggyee, ha nem kő, tödd ee, maj mögöszöd röggée!” (Egy díszpolgár visszanéz)

Rajta az ő-zés már nem fogott, bár mindig szívesen hallgatta. Az irodalomban nem is ment volna vele sokra, mert – és ez a lényeg, őt idézem – „aki egy egész nemzetnek ír, az csak olyan magyar nyelvet használhat, amit minden olvasó a magáénak érez. No de a szentmiklói nyelv sok egyéb kincsével, gazdagságával jól feltarisznyázott azért engem az én szülővárosom. Szemléletesség, ritmus, humor, a szavak, a szólások sokszínűsége, ó, mennyi minden rejtőzik az én írásaimban, amit innen kaptam. Könyveim írása közben még most is jórészt ebből élek. Ezt köszönöm tiszta szívből Kunszentmiklósnak”.

Az írói léleknek ez az emelkedett emberi öntudata, ez az Arany János magyarságán edződött szellem tulajdonképpen nyílegyenesen vált témájának klasszikusává, nem véletlenül éppen akkor, amikor a hatalom börtönbe zárta őt, az ártatlan apát, elszakította a gyerekeitől és feleségétől, amikor a magyar történelemben jócskán tapasztalati tény lett, hogy az emberárulok milyen véget szánnak a magyarságnak, benne a családoknak, hogy fenntarthassák hatalmukat. A kényszerű távollét miatt átélt megrendülés, ugyanakkor a borzalmakkal szemben védekező lélek családja utáni sóvárgása váltotta ki az íróból a könnyek és kacagás különös összhangjával átítatott, fanyar humorú történeteket, a budapesti Gyűjtőfogház Kisfogházában, abban az épületben, melyben a halálraítéltek várták sorsuk beteljesedését.

A *Kutyafülűek* 1966-ban jelent meg először. Azóta hét kiadást ért meg, s legalább százezren olvasták. Amit a gyerekeiről elmondott benne, az minden gyerekre érvényes, s amit önmagáról, abban minden apa magára ismerhet. Ő maga így vallott róla: Ez a könyv „megmutatja, hogy az árva emberi léleknek milyen menedéke a család, a gondok és bajok hogy teremnek boldogságot, ha nem is felhőtlen”. Egy interjúban így vallott életéről: „Legboldogabb éveim alighanem azok voltak, amikor hazajöttem az 1956 utáni fogságból, és az erdőmérnöki diplomámmal helyezkedtem el... Délután négykor véget ért a munkám, és hazamenet őket is elhoztam az óvodából. Attól fogva az övék voltam..., órákat tudtam velük tölteni. Rengeteget énekeltünk is: a népdal isten áldása a gyerekeknek”.

Tizenkét éve, mióta a Hét Krajcár megvan, látom, hogy sok-sok könyvheti vásárló arcát önti el a derűs mosoly, amint a *Kutyafülűekre* pillant. Mélyről jövő összefüggések metszéspontjaként ezt akkor értékelhetjük a maga jelentőségében, ha hozzátesszük Varga Domokos ünnepeinkre vonatkozó, igen szemléletes mondatait: „Halandó testünket könnyű ünnepelőbe öltöztetni. Lelkünket nehezebb. Pedig enélkül nem ünnep az ünnep.”

Sok-sok ünnepet adott olvasóinak a könyveivel. A saját ifjúságáról szóló önvallomásával, a *Kamaszkrónikával* ugyanúgy, mint a *Kölyökkóstolatóval*, a *Tisztelt családommal*, a *Herman Ottóról* írt életrajzi regényével és a szintén idesorolható szociografikus regényével, a *Fiúkfalvával*. Megemlíthetem, hogy a *Nem születünk szülőknek* című kötetét elsősorban a pedagógusok szeretik, benne a nevelésről közvetlen hangon, de nem szépirodalmi eszközökkel szól. Kellően nem méltányolható írói erénye az is, hogy műveiben nem a gondokról beszél, nem a bajokat ábrázolja elsősorban, bár azokat sem kerüli meg, hanem inkább a családi élet kisebb-nagyobb örömeit, harmóniáját mutatja be. Könyvei emlékezni és megérteni tanítanak. Szóban és írásban hirdette, csak azok a szülők és gyerekek emlékeznek jól, akik együtt emlékeznek. Szomorú azonban, hogy minden harmadik-negyedik magyar család nem tud jól emlékezni, mert szétesetten, csonkán emlékezhet.

Akik személyesen ismerték Varga Domokos szeretetreméltó, de nagyon kemény, egyszerre szelíd és határozott, férfias és színes egyéniségét, akik hallották káprázatos előadásait, világos mondatait és gondolatait, azok meggyőződtek róla, hogy ő a nagytudású prédikátorok egyenesági leszármazottja. Képes volt elhíttetni hallgatóival, hogy a világ olyan, legalábbis olyannak kell lennie, amilyenek az ő meggyőző szavaiból, mondataiból, gondolkodásából következnek. Legalább olyan szenvedélyesen szerette és ismerte a magyar történelmet, amennyire szerette és ismerte a magyar irodalmat, s az ismereteit szóban és írásban nemcsak a gyerekeknek tudta megfelelően magas színvonalon átadni, hanem a felnőtteknek is, legyenek azok tudós férfiak vagy érzékeny írók. Itt legfeljebb felsorolhatom azokat a történelmi esszéköteteit, amelyek sok-sok olvasóhoz vitték közelebb a magyar történelmet. Ilyen a *Magyarország virágzása és romlása, az ősnapkelet*, az *Európa születése*, a *Vér és arany*, *A világ kereke*, *A magyaroktól Mohácsig* és az *Emlékezzünk eleinkről*. Hozzá kell tennem, hogy ezek a kötetek főként a Móra és Nemzeti Tankönyvkiadó kiadványai voltak. Azért említem őket, hogy tudatosítsuk: Varga Domokos sugárzó személyiségében és szépirodalmi munkáiban mindig együtt van a szerző gazdag történelem-, irodalom- és magyarságismerete. Tudása nemcsak a nagyobb összefüggések megértéséhez segítette olvasóit, szociográfiái az adott korszak olyan felfedező erejű mélyfúrásai, amelyek nélkül a társadalmunk önismerete sokkal szegényesebb volna. Ilyen könyv az *Erdőkerülőben*, a *Vizek könyve* és az *Aranyhomok*. S ne feledkezzünk meg irodalmi tárgyú esszéiről sem, amelyek az *Íróiskola* és a *Vígjáték – végjáték* című kötetében jelentek meg. A tollforgatás tudományát ezekben az írásaiban is mesterfokon gyakorolta.

Kérem Önöket, tisztelt szentmihályiak, legyenek büszkék fiukra, s gondoljanak rá úgy, hogy az ő műveihez Önöknek különleges közük van. Végezetül ezt a *szentmihályi hangsúlyt* szeretném még megerősíteni az író *Édesanyám sok szép szava* című regényével, amely Kunsztemihály nélkül bizony nem az volna, ami: remekmű.

(Zárójelben itt egy különösen szubjektív megjegyzést kell tennem. Mióta meghalt az édesanyám, egyre többször szeretnék beszélgetni vele. Gyakran azon kapom magam, hogy elmennék hozzá, szeretném megkérdezni és meghallgatni sok-sok mindenről. Gondolom, mindannyian így vagyunk hiányzó édesanyánkkal.)

A különleges képességgel megáldott író és az anya ebben a remekműben, *az Édesanyám sok szép szavában* átbeszél egymásnak a lehetetlen, időn és téren, az élet és halál áttörhetetlen látszó falán. Nem is veszik tudomásul a falat. A kilencvenöt éves korában meghalt anya százévesen visszajön, s elmondja írófiának az életét, hogy amit megélt, el ne vesszen. „*Magay Mariska szellemárnya egy idestova száz esztendeje elsüllyedt korba vezet el minket, ahol azonban nem vagyunk idegenek – írja könyvéről a szerző –: mieink a színek, a hangok, az ízek, az illatok, s a gyerek- és felnőttelkek minden rezdülése.*” Vele együtt bizonyosak vagyunk benne, hogy az *Édesanyám sok szép szava* nem száll el nyomtalanul az időben: e maradandó könyv által, ki tudja, hány nemzedék lányában, fiában csendül még vissza.

Örülhetnek hát a szentmiklósiak, hogy ez a regény ugyanannyira szentmiklósi, amennyire a magyar XX. századelő regénye.

Így jutunk közelebb a titokhoz. Az *Édesanyám sok szép szava* 2000-ben készült el. Akkoriban hetenként jártam Varga Domokosékhoz, a részletekben készülők kéziratért. Csodálkoztam is egy kicsit, hogy miért van erre szükség, korábban nem kellett ennyit járkálnom. Azt sem felejttem el, hogy Dombi bátyám is eljött hozzám, hozta a kéziratát, hogy haladjunk csak. Jött a hószakadásban, fehér haja már fehérebb volt a hónál, jött felfelé a lépcsőházban, jött látható örömmel. Tisztában volt vele, hogy amin élete végén dolgozik, az nem akármilyen érték. Utólag válik értelmezhetővé a sietés. Alighogy megjelent a könyv, hamarosan megtudtuk: Varga Domokos halálos beteg. Ez 2001 szeptemberében derült ki. „*Tumorok fálták fel a májamat nagy részét. Néhány hónapom lehet még hátra*” – írta *Víg játék – végjáték* című búcsúkötetének fülszövegében. Láttam, hogyan fogy el hétről hétre, napról napra. Mélyen őrzöm lelkemben az utolsó képet: fekszik szobájában az ágyán, csont és bőr, kéziratokkal terítve rajta a takarója – utolsó pillanatáig dolgozott. Égő szemekkel, csaknem szelíden, vigasztalóan mosolyog rám. Nem szól, csak mosolyog. Alig tudom palástolni riadalmamat.

Hiszen mit is hoztam vissza neki? Ilyen mondatokat a *Víg játék – végjáték* frissen betördelt kéziratában: „*Tisztelem azokat, akik szépen tudnak meghalni. Ezt tartom úgyszólván a legnagyobb emberi tudománynak.*” S megrendülök, hogy milyen nyugalommal olvassa és javíttatja búcsúkötetét.

Elérkezik 2002 áprilisa: Könyvfesztivál a Kongresszusi Központban. Nem tudhatjuk, hogy már csak egy gyöngye hónapja van.

Örömmel újságolom neki, hogy a fesztiválon 121 könyvét eladtuk. És balga fejvel azt is elmondom, hogy egy idős ember a vásárban mérgesen visszaadta az előre dedikált s a könyvre tett kis cédulát. „Ez a dedikáció nem eredeti, csak másolat!” Kímélni akartuk a beteg író, azért sokszorosítottuk az aláírását.

Dombi bátyám aztán egy-két nap múlva telefonált.

– Gondolkodtam a dolgon. Igaza van a kis öregnek. Ezért, meg hogy az Ünnepi

Könyvhéten jobban menjen az üzlet, előre dedikáltam 240 kötetemet.

Ismerve az állapotát, ezen csak hüledezni tudtam.

Később, halála után véltem megérteni a titkot. Azért tudta olyan nyugodtan, csaknem derűsen, kívülről szemlélni önmagát, saját mulandó életét, mert elvégezte, amit a sors rábízott.

Egyszerűnek tűnik a titok. Azért lehetett szép a játék vége, mert úgy élt, ahogy az embernek élnie kell. Halála ezért megrendítő és felemelő. Az támad fel, akinek fel kell támadnia. Az feltámad, bizonyosan. Varga Domokos a szentmiklósiakért is feltámadt.